

DE INSTITVENDA VITA,
 & moribus corrigendis iuuētutis,
 Paræneses, à Christophoro Hegen
 dorphino primùm quidē in priua-
 torum discipulorum gratiam cōpa-
 rata: deinde verò & in vsum alio-
 rū bonę indolis iuuenū conscriptę.

Noli altum fa-
 pere, sed time.

P A R I S I I S
 EX OFFICINA ROBERTI STEPHANI.
 M. D. X X I X.

1
2
3
4
5
6
7
8

9
10
11
12

CHRISTOPHORVS HEGENDORPHINVS,
CVM PRIMIS ET NOBILI ET STV-
DIO IO IUVENI MATTHIAE DE
DREVITSCH S. D.

M VLTIS iam annis Matthia gene-
rosissime, expertus sum, quàm labo-
riosum, quàm molestum sit iuuetutis
mores recte fingere, iuuentutem ad
quantulamcunque tãdem eruditio-
nis frugem perducere. Cæterum non, vnquam an-
te hac mihi perinde res ista laboribus iuxtã mole-
stijs plena visa est, atque hoc tempore, quo præter
quàm quòd iuuenes literas bonas perosi sunt, etiã
moribus impurissimis, pariter & intractabilissimis
præditi existunt. Etenim quando vnquam iuuen-
tus magis lusit in aleam, quando scortationibus, stu-
pris, adulterijs, omnibus libidinum generibus fuit
addictior? quando patrimonij profusior? quando fa-
mæ, rei omnium pretiosissimæ, magis prodiga?
quãdo temporis rei irrecuperabilis minus curiosa
extitit? Breuiter, quando in præceptores præfra-
ctior, contumeliosior, ingratiior vnquam, quando
in Deum magis impia, magis blasphema in CHR-
STVM vnquam fuit? At mihi, mecum reputanti,
& animo voluenti, quid nam isto seculo iuuentu-
tem nostram corrumpat, perdat, hæc in mentem
veniunt. Primo, omnium parentum indulgentia,
qua, vt ille inquit, omnes deteriores reddimur: pu-
det me dicere, quæ parentes hoc tempore liberis
a. ij.

P R A E F A T I O

suis imprudenter permittant facere. Ludere volūt
 filij, sumptum eis parentes suggerūt. Si filium cum
 scortis omnia perdere, profundere, certo resciscant
 parentes, dissimulant, conuiuent, & tantum nō ve-
 luti Melitensem caniculam in delicijs habent, stu-
 dijs iuvene dignis occupari, clamitant. Vbi totos
 dies perpotauit filiulus, domum reuersus, ne verbu-
 lo quidem à parentibus obiurgatur. Execratur hor-
 rendis diris, tum suum ipsius, tum aliorum caput:
 adplauditur ei, tam à patre quàm matre. totum
 diem otio insumit charū illud caput: id parentibus
 minus curę est, quàm si fulgur, vt in prouerbio est,
 ex pelui reddatur. Si in Deum Opt. Max. patrem,
 probra iecerit charus filius, ad hoc parētes piscibus
 magis muti existunt. Si CHRISTI passionem cōi-
 tijs incessat Pamphilus noster, parentes perinde ac
 in Iouem illum Ethnicorū Deum blasphemus fuis-
 set, ne verbulo quidem cum illo commutant. Quid
 hic commemorem? de vestibus Sybariticis, quibus
 parentes filios suos (nam de filiabus dicere nihil ad
 me) non secus ac puppas exornant. Et in huius rei
 luxu filijs ad improbitatem & libidinē, materiam
 & ignem non paruum subdunt. Iam cum vix tan-
 dem à bonis viris persuasi parentes, filium in Aca-
 demiam quandam præceptoribus ad humanita-
 tem informandum committunt, multis obtestatio-
 nibus cum præceptoribus verbotenus agunt, ne fi-
 lium omne quod sibi cunq̃ue libitum est, facere con-
 cedant: & si minus morigerus futurus sit, verberis-
 bus eum cędant, inhortātur. At cum præceptor in-

tractabilem illum Elephantem cicurandum ad se recepit, & aliquādo verberibus in eum animaduertit, atque id parentes olfecerunt, mox aut ipsi ad sunt, aut per suos ministros cū praeceptoribus agi curant, se non mancipium eis domandum credidisse, sed vnicum rerum omniū suarum hæredē: proinde si illū discipulū habere velit, à verberibus abstineat. Id quod cum improbus ille Ctesiphon audit, hui quantum animum ad nulla non audenda sibi sumit. Itaque ergo indies deterior euadit, dum in totum perditus, deploratior domū redeat quàm abiuerit. Atque, vt iam dixi, illa parentū indulgētia, vnus est fons, ex quo hoc seculo corruptela & intractabilitas iuuentutis nostræ manāt. Deinde, non parum iuuenes hoc tempore à quibusdā praeceptoribus adeò peruicaces, adeò contumaces, adeò effrenes redduntur. Sunt enim in Academijs plerique, qui dum praeceptorem aliquē pro suo officio, in discipulos nonnihil duros esse odorentur, illi discipulos adeuntes, Ecquid, clamitāt, te tuo praeceptori adeò obiurgādum, adeò verberandū, propinas? Ad me demigra, apud me omnia cum dicendi, tum faciendi licentia erit, modo mihi pecuniam numeres, dabitur tibi à me mutuo argentū, vt huc vel illuc comessatum eas. Tum nō raro ad aures iuuenum occinunt illud Terentij, Liberalitate & pudore liberos retinere satius est quàm metu. Cur igitur, dicunt isti, in tanto metu viuere vis? Discipuli, vt omnes mala obuijs, quod aiunt, manibus arripimus, oblata sibi ad nequitiam tāta & tam ostenta

P R A E F A T I O

ta occasione, quo iure, quâq; iniuria relicto suo vete-
 re præceptore, ad illū nouū morum corruptorē
 se conferūt. Istæ sanè pestes rerum publicarum effi-
 ciūt, quòd hodie bona pars illorum iuuenum qui in
 Academias ad cōparandum ingenij & morum cul-
 tū mittūtur, adeò præcipites in quoduis flagitiorū
 genus ruant. Illos sanè impostores dicam, an corru-
 ptores iuuenū publicis Academiarum legibus mul-
 ctatū oportuit. Leges imperatoriæ poenā statuerūt
 ijs, qui seruum alicuius corrumpunt. Merito igitur
 & poena adficiēdi ij, qui adolescentes auocantes ad
 se pertractos misere deprauāt. Nam quòd homines
 impudentissimi clamitant, Liberalitate & pudore
 satius esse pueros retinere quàm metu: verum qui-
 dem fateor. verum nebulones illi, non considerāt,
 nō eodem ingenio adolescentes quoslibet præditos
 existere: proinde nec eadē ratione omnes tolli pos-
 se. Sunt qui suapte sponte, quæ optima sunt, faciāt:
 in quos si quis verberibus animaduertere vellet, nō
 minus stulte ageret atque auriga, qui equos citra
 calcaria vltro præcurrentes, calcaribus ad cursum
 incitare velit. Sunt qui suapte quidem sponte cessa-
 tores sunt egregij: cæterum si à præceptoribus ver-
 bis admoneantur, pudore suffusi, quoquo volumus
 statim se inclinant, & hos verbis magis corrigēdos,
 quàm verberibus ad honestatis studia impellēdos
 existimo. Sunt verò iuuenes adeò frontis perfriētē,
 vt nec pudore natiuo, nec à præceptoribus obiure-
 gati, id quod suarum partiū est, præstēt. Sunt adeò
 duri, vt nullis verbis moliri queāt: quos si quis libe-

ralitate & pudore in officio continere velit, nihil plus agat, quàm si agazo asinum ad clitellas ferendas, extimulare conetur. In hoc ergo adolescētum genus, virgīs animaduertendum est, & faciendum periculum, an metu tandem coacti, officium suum facere velint. quòd si actum esse videbitur: rus, vt inquit Fabius, ablegandi sunt. Iam satis opinor liquet, quàm toto, quod aiunt, cœlo isti iuuenum corruptores errent, qui adolescentes quoslibet ex senis illius Terentiani sententia instituentos esse contendunt. Iam satis opinor constat, & istam impostorum turbam, non parū in causa esse, quòd iuuentus hoc nostro seculo, adeò intolerabilis, adeò effrenata existat. Postremo, illud vel multo maxime iuuentutem nostram tam intractabilem, tam immorigeram reddit, quòd præceptores eam, vel nūquam, vel admodū raro ex literis sacris: quæ vnæ mores cū omnium hominū, tum maxime iuuenum fingunt: quæ aut Deo cordi, aut odio sint, quæ Deus à nobis postulet, quæ in proximū collocanda charitatis sint officia, admonent. Proinde, iuuetus nostra cęca, omnia sibi licere putās, in omne vitiorū genus transuorsum agitur. At verò, cū hoc vltimū, vel multo maximū sit, ob quod iuuenes hoc nostro seculo, tā efferi sint: ego cū discipulos nō parū multos instituēdos, & habuerim & habeam: officij mei esse duxi, meis in primis, deinde verò & alijs bonæ mētis iuuenib⁹, vt paruas, ita vtilēs & viuēdi & mores corrigēdi, parāneses perscribere: an vel aliquos tandē in officio continere possim: & an quosdā, qui

P R A E F A T I O

ab officio suo discesserint, in viā reducere queam. Tradidi verò, vt & id indicem, præcepta & pietatis & ciuilitatis. Pietatis quidem, dum quid iuuentus Deo debeat, quæ Deo arrideant, quæ Deo displiceant, ostendo. Pietatis inquam præcepta trado, dum quæ iuuenis vitia fugere, & pietati aduersa sint scelera, quæ in proximum impēdenda sint charitatis studia, & pietati cum primis amica sint officia, commonstro. Ciuilitatis verò paræneses obiter aspersi, in quibus quæ cura sit corporis suscipienda, quid inter prandendum, quid inter cœnandum iuuenem deceat, doceo: dum quid in alijs rerum functionibus dextre obeūdis iuueni cōueniat præscribo. Enimuero, cum tu mi Matthia, is iuuenis sis, qui & vitæ integritate, & morū cādore facile alijs ad rectè viuendum, & mores formādos, viuum exemplum esse possis: & cū adeò luculenter, quæ in hoc libello præcipiuntur amplectaris, quæ vetantur fugias: nō male congruiturum ratus sum, si hoc quicquid est libelli de moribus iuuetutis corrigēdis cōscripti, sub tui nominis auspicio in publicum emitterem. Quod si forsitan libellus ille humilior videbitur, quàm qui tibi iuueni adeò & stēmatibus & virtutibus claro dedicetur: cogitabis, amantes non tā munera, quàm animum illius qui largitur, spectare solere. At cum tu nō minus amore mei flagres, atque ego tui flagro, hoc munusculū re ipsa quidem paruum, at si animum consideres, maximum boni æquique haud dubie feceris. Vale. Lipsiæ. Anno M.D.XXIX.

DE INSTITVENDA VITA, ET CORRIGENDIS MORIBVS IVENTVTIS, PARRAENESES.

I Vuenis in Academiam præceptorī alicui creditus, omnes neruos intēdat, vt duo illa assequatur. Vnum, vt in eloquentiæ studio promoueat. At cum eloquentiam dico, non inanem illum verborum strepitum, non ambitiosum orationis fastum intelligo, sed totam Encyclopædiam, id est, orbem illum artium optimarum cōprehendo. Ita sanè, vt iuuenis illa, quæ in quauis arte columnæ, & præcipua sunt, imbibat. Qua de re in præsentia à me nihil dicetur: tum quòd Fabius Quintilianus, Erasmus ille Roterodamus, hæc fustis voluminibus tractarunt: à quibus aliquid de cōparandis studijs iuuetutis scribere, est Iliada post Homerum contexere. tū quòd nostri instituti est ostendere, quibusnam moribus iuuentus perpolita esse debeat, & mores iuuenum admodum hoc præsertim seculo prauos & corruptos in melius instituere. Et illud alterum est quod discipulus apud præceptorem discat, nimirum vt moribus probatior quàm aduolauit, domū ad suos reuolet. Quæ duo Achillem à Phœnice optimi præceptoris optimo exemplo, non parum fœliciter edoctum fuisse, Homerus libro Iliados 1 x testatur, dum Phœnicē ita ad Achillem verba facere introducit,

τοῦνεκα με προσήκει διδασκόμεναι τὰ δὲ πάντα
μύθωντε ἐνητῆρ' ἔμεναι περικτῆράτε ἔργων.

Quos versus ego sic utcunque verto,
Huic me præmisit te cuncta ut illa docerem,
Cum bene dicendi, vitæ quoque noscere normam.

Et illa sanè morum cura vel præcipua esse debet. Quid enim obsecro refert? iuuenem quamuis omni disciplinarum genere excultū existere, si parū Christianus, parū Ciuilibus moribus sit præditus? Cū enim iuuenis vel hoc vno nomine præceptor ad bonas literas informādus detur, ut aut aliquādo Remp. optimis moribus constituere, consilijs regere, prudentia conseruare possit: aut si hoc non cōtingat (ut non est cuius homini datum adire Corinthum) alia quadā ratione proximi commodis consulere queat: Meræ pestes Reip. erunt iuuenes, qui, ut in omni doctrinarū genere excellent, vita omnibus flagitijs inquinatissima existūt: qua non dici potest, quā illis, quibus præsumunt, officiat, cū, ut Plato inquit, tales ferè sunt subditi, quales ij, qui Reipub. clauo admoti existāt. Neq; verò hic necesse est referre Antonios, Syllas, Marios, Catilinas, qui literis quidem omnibus sese exornarāt: sed quia moribus nō perinde probatis erāt præditi, remp. Ro. non parū vulnerarūt, Ciuiū moribus non parum obfuerunt. Quòd si, nō Ciuiles Magistratus gerere cōtingat: non potest tamē nō nocere is, qui literas non cū morum integritate cōiunxerit. Quid enim magni Ludī Magister, quāuis literis ornatissimus, apud suos effecerit, si vita sit spur-

ciffima præditus : Quid præceptor in publicis Academijs dignū laude in suæ fidei creditis discipulis egerit, nisi vitæ quoq; sãctimonia suos docuerit? Pater vtvt literat⁹ sit, Leonis (vt in prouerbio est) catulum educauerit, nisi moribus quoq; suis ab omni parte integris, filio ad optimū viuendi iter præluxerit. Corruptet pupillum tutor, si præter literas nihil Christiano homine dignū in se ostenderit. Est enim vt corporum, ita vitiorū animi contagio: nã vt conuictor scabiẽ conuictori facile adfricat, ita quoq; morū lues nō difficulter in animū aliorum serpit. Et id omniū maxime accidit, si is qui animi vitijs laborat, nobis & amicis præcedat, & plus quàm nos sapere & intelligere videatur. Cuiusmodi parentes nostri sunt, è quibus huius lucis vsurã accepimus. Cuiusmodi præceptores animi parêtes existunt, quibus ad humanitatẽ informandi creduntur iuuenes: vtriq; tales ferè formant, illi liberos, hi discipulos, quales ipsi euaserūt. Hinc & illa parœmia vulgo iactatur, Mali corui, malum ouum. Nec huc male quadrare videtur illud Horatianum,

Fortes creantur fortibus & bonis:

Est in iuuenis, est in equis patrum

Virtus: nec imbellem feroces

Progenerant aquilæ columbam.

Doctrina, sed vim promouet insita,

Rectique cultus pectora roborant.

Sub hæc morū cognitio adeò necessaria est iuuenibus, vt sine illis, eloquẽtia, Plinio Iuniore teste, egrediscatur. Cum Eloquentia, Sapientiæ soror esse, &

velit & debeat, prauos hominum animos, cum velis tum remis refugit. Proinde, vsu ipso comperimus, quàm raro aliquid precium operæ in eloquentiæ, Germaniæ τῆς σοφίας studio faciant isti, qui morum veluti Megarensium, vt in prouerbio est, nullam rationem habent . Et vt aliquando vsuueniat, vt malis moribus imbutus aliquotenus in illa copiose loquente sapientia progrediatur, id sanè tã eum ornat, quàm si quis optimum vnguentum pixidi cœnosæ infundat, aut preciosissimos vniones vasculo limoso inserat. Nã quod Deus Opt. Max. iam olim Ethnicos quosdam sceleratissimos etiam sapientiæ artibus perpoliuit, id ex singulari quadã Dei bonitate factum est, qui, vt de omnibus, ita & de Ethnicis, quamuis impuris, benemereri voluit. Cum verò morum optimorum cognitio, & honestè dicam, an potius Christianæ vitæ ratio, iuuentuti adeò utilis, adeò necessaria quoque sit, putauì officij mei esse vitæ Christianæ iuxtà morum corrigendorum præcepta meis, qui mihi ad humanitatem informandi crediti sunt, præscribere. Faciam verò id quàm possum paucissimis, veluti digito commostraturus, ad quænam iuuentus vitam & mores componere debeat. Enimvero, vt iuuentus recte & honestè viuat, sic futurũ est, si quid pensi Deo, si quid pensi proximo suo persoluere debeat: si & quomodo corpus curandum, animus excolendus sit, perspecta habuerit. Porrò, quid & Deo & proximo iuuentus debeat, non aliunde rectius, quàm ex decè Dei Opt. Max. præceptis cognoscet: quæ subijcie

mus, vt in illis ceu in speculo, quæ optima viuendæ ratio sit, perspiciat.

P R I M V M P R A E C E P T V M .

V NI CREDE DEO. Hoc est, vt Salomō in Gnomis suis interpretatur: Fide Deo toto corde, & prudētiae tuæ ne innitare:

Ne fide tua sapientia. Time Deū, & recede à malo. Hic præcipitur iuuetuti, vt Deo fidat, Deū timeat, nec velut ἄδεια, quosuis Ethnicos turpiter viuendo superet. Docetur hic, vt à Deo prosperum studiorum cursum petat: docetur iuuentus, vt se Deo totam quanta quāta est, in manū, quod aiunt, det. Ita sanè nihil aduersi vnquā ei oboriri poterit. Si enim Deus pro nobis, quis contra nos? inquit Paulus. Exigit ergo Deus hoc præcepto à iuvene, fiducia metum, amorem, spem.

P R A E C E P T V M

II

N ON vsurpabis nomen Domini tui temere. Hoc est laudibus vehe & nomen & gloriam Dei. Implora nomen Dei, confuge ad illud, velut ad sacram, vt dicūt, anchoram. Et, vt Psalmographus Psalm. 49, præceptum hoc exponit: Immola Deo sacrificium laudis, & redde altissimo vota tua. Et inuoca me in die tribulationis, & eruā te, & honorificabis me. Huc facit illud Iohelis tredecimo: Reddemus vitulos labiorū nostrorum. Porrò, quid hic commemorem, quàm iuuentus nomen Dei temere vsurpet? Et vt aliàs no

minis τοῦ θεοῦ καταχρησεις omittam, quid verò referā de hoc: quòd plerique nullū verbum ferè faciunt, quin Dei nomen admisceant. Sunt qui adeò per nomē Dei iurare assueuerunt, vt illius desuescere sit difficillimū. Verū, quàm vtrisque vanus ille & temerarius nominis Domini vsus fraudi futurus sit, Moses ille nomiotheta Exodi 21 indicat, dū inquit, Nō vsurpabis nomē Dei tui frustra: nec enim insontē habebit Dominus eū, qui assumpserit nomē Domini Dei sui frustra. Tu audis, quòd exemplum in illum futurū sit, qui nomine Dei frustra vtatur. Audis Dominū eum non insontem habiturum: hoc est, nō impune illi futurū qui nomen illud τρισμαγισον ore impuro temere prophanet. Quòd si, vt autor Epistolæ ad Hebræos ait, horrendum est incidere in manus Dei viuentis, saxeus es, quisquis nō minis Dei deterritus, à temeraria nominis diuini vsurpatione, velis, quòd aiunt, equisque refugis. Et quid hic cōmemorē de illis nominis CHRISTI Seruatoris nostri blasphemis nebulonibus, qui ob rē, nec τριχὸς ἀξίαν, vt Græci dicunt, CHRISTI passionē, vt alicui exitio sit, imprecantur? In illos sanè publicis legibus merito animaduertēdum esset. Ecquid enim capitalius cōmitti possit, quàm passionē CHRISTI, quæ nobis omnibus saluti fuit, quæ, vt Græcis in Prouerbio est, Mare omnium bonorū existit, adeò scelestis imprecationibus conspurcari, detestari? Capitale est, si quis Imperatorē terrenū maledictis adficiat: Ecquāto capitalius esse deberet, si quis τὸν χριστὸν, cui pater omnia dedit

-in manus, Iohan. 13. & cui data est potestas in cae-
-lo & terra, Matth vlt. probris adfecerit: Et vt ma-
xime Magistratus ciuiles, in istos passionis CHRIS-
-TI blasphemus non animaduertant, Deus tamē
ipse, id nūquam inultum dimittet. Sic enim in pri-
mo Regum libro, capite secundo, proditū est, Qui-
-cunq; honorificauerit me, glorificabo eum. Qui au-
-tem contemnent me, erunt ignobiles.

P R A E C E P T V M I I I .

Abbatha sanctifica. Hoc est, diebus festis fe-
s rias age. Et quāuis hoc præceptū de Sabba-
this, quæ Iudæis sacra & fuerūt & sunt, lo-
quatur: tamē nos de omnibus diebus festis accipe-
re possumus, siue dies Sabbathi, siue dies Dominic⁹
siue alius quispiam dies festus in hebdomade rece-
ptus sit. Est ergo caput huius præcepti, vt dies festos
sanctificemus: hoc est, sanctis studijs consecremus.
sancta verò studia sunt, precibus incūbere, concio-
nibus Verbi diuini interesse, beneficia, quibus nos
Deus immerētes per CHRIS TV M ornauit, ornāt
que, in animū reuocare, illi beneficiorū acceptorū
ergo, nos gratos præbere. Et quid obstat, quo mi-
nus hic recenseam nobile illud dictū Gregorij Na-
ziā. in sermone de ferijs Pētecostes, ἑορτάζομεν καὶ
ἡμῶς ἀλλ' ὡς δοκῆ ὑπὸ πνεύματι, δοκῆ δὲ ἡ λέ-
γοντες τὴν τῶν δεόντων ἢ πράττοντες. καὶ τοῦτο
ἐστὶ τὸ ἑορτάζειν ἡμῶν ψυχῆν τὴν θεσσαυρίσαι τῆς
ἐσώτων καὶ κρατουμένων ἀλλὰ μὴ τῶν ὑποχω-
ροῦντων καὶ ληομένων καὶ μικρὰ σακνόντων τῆν
ἐκείνην.

Quæ sic transpono, Et nos feriamur, sed ita, vt spiritui videtur: videtur verò, vt aliquid honesti & dicamus, & faciamus. Et hoc est nostro, & sic Christianorum more ferias agere, Animæ aliquid earum rerum, quæ consistunt, quæ durant congerere, sed non occupari rebus temporari cedentibus, & fluxis, & parua quadam voluptate sensui blandientibus. An non verò Theologus ille paucis verbis, quibusnam studijs dies festi traducendi sunt, docet: Vult, & id authore spiritu, vt ijs diebus quibus iustitiū indictum est, honesta dicamus: hoc quid aliud est, quàm de rebus honestis sermones cōferere, de pietate, fide, spe, charitate? Nolo verò, vt his de rebus iuuetus acriter digladietur, sed alter alteri cedat, sed præceptorum & aliorum, quibus sacræ literæ perspectæ sunt, interpretationi, modo non ἀλασκοπία sit, palmam deferat. Vult Gregorius, vt diebus festis, honestarum rerum functionibus distringamur. Ecquid verò honestius facere potest iuuetus, quàm si oret, sacris intersit, concionibus adsit? In quibus hoc non parum commodi iuuentuti attulerit, Nouum testamentū, vel ab Erasmo traductum, vel in sua natiua lingua in manibus habere, & locos à cordatis concionatoribus citatos requirere, requisitos in memoriæ thesaurum recondere. In memoriæ thesaurum reconditos, crebra usurpatione in medium proferre: & quod τὸ κεφαλαῖον est, vitam ad locos illos instituere. Sunt quidem hoc nostro seculo iuuenes plerique de sacris literis mire loquaces: sed Ἐἴθε μὲν ὡσπερ τὴν

γλωσσᾶν εὐσεφοῦ ἔχουσι καὶ δεινὴν ἐπιθέσθαι
 λόγοις ἐυγενετέροις τε καὶ δοκιμωτέροις ὄντων
 ἔτι καὶ περὶ τὰς πρᾶξεις ἠσυχολῶντο.

Hoc est, sed vtinam vt linguam quidem valde vo-
 lubilē habent, & ad de sermonibushonestis & pro-
 batis differendum promptam, sic & operibus va-
 carent. Sub hęc vult Gregorius ille, vt festis die-
 bus bona, quæ non vetustatis iniuria corrumpun-
 tur, paremus. Ecquæ illa sunt? Illa haud dubie, de
 quibus CHRISTVS Matth. 5. Primum quærite
 regnum Dei & iustitiam eius, & omnia adijciētur
 vobis. Hęc prolixius tracto, quòd sciam iuuentutē
 nulla omnino cura orationis, sacrarum concionū,
 & aliorum studiorum, quę diebus festis cōgruunt,
 distorqueri. Immò putant iuuenes, illos dies otio &
 ignauitæ datos: proinde nullo tēpore magis prode-
 ambulant, perpotāt, quàm quo ab Ecclesia ferijs.
 indictis à laboribus externis superfedetur. Sed ex
 illis quæ retuli, iuuentus, opínor, quibus rebus dies
 festi dedicari debeant, liquido intelliget.

P R A E C E P T V M I I I I .

Onora patrem & matrem, vt bene sit ti-
 bi, & longæuus sis super terrā. Id est, pa-
 rentibus obtempera illos cole, metue, il-
 lis pro re succurre, corā illis caput aperi, adsurge,
 sine illos priores partes habere, obedi illis in om-
 nibus. Sic enim Paulus ad Collos. 3. inquit, Filij,
 obedite parentibus in omnibus, hoc enim placet
 b. j.

Deo. Porro, quod in præcepto additur, Si vis longæuus esse super terram: θελκτῆριον veluti est, quo iuuentus ad honorem parentibus habendum allicitur. Cū enim iuuetus ferè vitæ amore flagret, Deus hoc præcepto vitam longæuam pollicetur, si erga parentes, pro eo, ac decet, adfecti fuerint. Vnde & Homerus Ethnicus libro Iliados Δ, scribit,

οὐλὲ τοκεῦσι.

Θρέψα φίλοις ἀπέδωκε μινυνοῦ ἀδίου δὲ διὰ ἰδῶν.

Hoc est, neque parentibus præmia nutritionis recipit, breue ei æuum erat. Hinc Salomon (vt sacra prophanis misceam) inquit, Oculum, qui patrē - fastidit, & matris imperium contemnit, corui iuxta flumen effodient, & vorabūt aquilæ. Huc refer illas nobiles veterū Sapientum Gnomas, quibus iuuentutē ad parētibus obtemperandū adeò diligenter cohortati sunt. Cuiusmodi est illud Pythagoræ, τούσδε γονεῖς τίμα. Id est, parētes honora. Cuiusmodi est & illud, nescio quo autore profectum, Βούλου γονεῖς πρὸ παντός ἐμπαιξέτε. Γονεῖς δὲ τίμα καὶ φίλους ἐυεργέτε. Ελπίζε πμῶν τοὺς γονεῖς πρὸ ἀξίαν καλῶς. Θιοὶ μέγιστοι τοῖς φρονούσιμ δι γονεῖς ἱκανῶς βιώσεις γηροβοσκῶν τοὺς γονεῖς. Νόμιζε αὐτῶ τοὺς γονεῖς εἶναι θεούς.

Id est, Velis parētes ante omnia in honore habere. Parētes quidem honora, & de amicis bene merere. Spera si honore adficias parētes, te facturū esse honeste. Dij maximi sunt ijs, qui sapiūt parentes. Cōmode viues, si parētes senio cōfectos nutrias. Existima tibi ipsi parentes Deūm loco existere. Huc fa

eit illud Ciceronis lib. Offic. 2, In ipsa autē cōmuni-
 tate, sunt gradus officiorum, ex quibus quid cuique
 præstet intelligi possit. Et prima Dijs immortalibus,
 secunda patriæ, tertia parētibus, deinceps gra-
 datim reliqua cæteris debeantur. Adhæc, vt iuuen-
 tus parētibus obtemperet, illos vicissim si vsus po-
 poscerit, alatur, & bruta animantia eā extimulēt. Nā
 Plinius ita de Ciconijs scribit, Ciconiæ nidos eos-
 dē repetūt: genitorum senectam inuicem educant.
 Et de gliribus quoque ita ait, Glires genitores suos
 fessos senectæ, alunt, insigni pietate. Cæterum hoc
 præceptū non tantum à iuuentute exigit, vt parē-
 tibus, ex quibus lucis huius primordia sumpsit, ho-
 norem habeat: sed etiā Magistratibus obediat, illos
 colat, metuat. Nā & illi parentum numero sunt, vt
 qui nō secus atque parētes, vt res & publicæ & pri-
 uatæ singulorū in tuto collocentur, sedulo prospici-
 unt. Huc refer illud Pauli ad Rom. 13. Omnis ani-
 ma potestatibus excellētibus subdita sit, &c. Huc fa-
 cit illud ex Epistola Petri priore, capite secūdo, Pro-
 inde subditi estote *τῶσδε ἀνθρώπων ἰνῆ κτίσει*. Exigit
 hoc præceptum, vt iuuetus viros maiores natu ho-
 noret, veneretur, amet, obseruet. Vnde Paulus in
 Epistola ad Timoth. priore, capite quinto, Seniore
 ne sæuius obiurges, sed adhortare vt patrem. Et Ci-
 cero Ethnicus lib. Offi. 2. inquit, Est igitur adolescē-
 tis maiores natu vereri: ineuntis enim ætatis in-
 scitia secū constituenda & regenda, prudentia est.
 Huc facit & illud Iuuenalis Satyra 13,
 Improbitas illo fuit admirabilis æuo:

Credebant hoc grande nephas & morte piandum

Si iuuenis vetulo nō assurrexerit, & si

Barbato cuicumque puer licet ipse videret

Plura domi farra, & maiores glandis aceruos.

Tam venerabile erat præcedere quatuor annis.

Sub hæc iuuetus in hoc præcepto quarto docetur,

vt præceptoribus animorū, vt Fabius inquit, parē-

tibus quibus ad bonas literas informanda credita

est, honorem tribuat, illos coljat, metuat. Nā si car-

-nales parentes, qui liberis de victu prospiciant, hos

-norandi sunt: merito & præceptores honorantur,

-qui de animi discipulorū pabulo interdium noctūq;

-distorquentur. Si parentibus corporis honor debet-

tur, quòd in lucem liberos ediderint: merito & hos

nor præceptoribus debetur, vt qui id quod paren-

tes progenuerūt, honestis & moribus & literis for-

māt, ne bestię magis quàm hominis simile existat.

Celebres enim sunt illi versiculi Poetæ,

Artibus ingenuis, quarum tibi maxima cura est,

Pectora mollescunt, asperitasque fugit.

Adde quòd ingenuas didicisse fideliter artes

Emollit mores, nec finit esse feros.

• Honorandi sunt parentes, quòd infantię nostræ

molestiam pertulerint: honorantur & merito præ-

ceptores, qui in animo rudi discipulorū erudiendo,

I E S V bone, quantū molestię, quantū laboris deuo-

rant. honore adficiēdi sunt parētes, quòd vitæ nos-

stræ authores sunt: honore adficiētur & præcepto-

res, qui vitā à parentibus acceptam, ita instituūt, vt

& nobis ornamento, & alijs vsui esse possit. Ideo ve-

rò nos Deus vita potiri patitur, vt vita nostra alio-
 rum comparemus commoda . Iam verò cum non
 aliter sit atque dixi , iuuentus, certo animum suum
 inducat credere , quòd vt Dominus δ παντοκρας
 τωσ, vt puto, eũ qui, vt Solomon inquit, patrẽ adfli-
 git, id est, nò honorat, persecuturus sit, exemplũ ha-
 bes in Absolone: ita quoque nò parsurus sit ei, qui
 parentem animi, hoc est, præceptorem adfligit, id
 est, nullo honore dignetur . Quid ego hic exempla
 vetera commemorem: cum nusquam nò exempla
 vel hodie obuia sint. Videmus enim istos præce-
 ptorum vituperones & famæ & rei familiaris nau-
 fragium incidere : videmus plerisque mala morte
 citius opinione occumbere: videmus istos ita ab a-
 lijs vituperari, contemni, ignominia adfici, vt præ-
 ceptores vituperarunt, contempserunt, ignominia
 adfecerunt : cum si qui istorũ contẽptorum animi
 parentum liberos sustollant, eos erga se experiuntur,
 quales olim ipsi erga præceptores fuerint . Et
 sunt quidem hæc mala, quæ retuli πρόσκαιρα, sed
 nulli dubiũ sit, Deum quoque in futuro seculo, illã
 την ἀπειρίαν, illam rebellionẽ discipulorũ aduer-
 sus præceptores impunitã nò dimissurũ . Et vt iu-
 uetus propensioribus animis parentes, tã corporis
 quàm animi obseruet, moueat eã exemplũ CHRIS-
 TI, qui vt Lucas scribit, descendit cum parenti-
 bus, & erat subditus illis . Moueant eam exempla
 Ethnicorũ, qui adeò pij, adeò religiosi in suos præ-
 ceptores extiterunt . Et vt ex omnibus vnũ adferã:
 nò obscurum est ex Homero, quàm Achilles ἕρκος

ἄχαιῶν Phœnicē præceptorem, & antehac & legatū ad se ab Agamemnone missum, præ cæteris honorifice tractarit. Nec clām esse arbitror quàm Phylliridem (cui vt cytharę pulsandæ artem disceret, cōmissus erat) Achilles obseruarit, coluerit, metuerit. Sic enim de illo inquit poeta Elegiograph⁹, Phyllirides puerum cytharæ præfecit Achillem:

Atque animos molli contulit arte feros.

Qui toties socios, toties exterruit hostes:

Dicitur annosum pertimuisse senem.

Quas Hæctor sensurus erat p̄scente magistro:

Verberibus iussas præbuit ille manus.

De illo & Iuuen. Saty. 7. scribit,

Qui præceptorem sancti voluere parentis

Esse loco, metuens virgæ cum grandis Achilles

Cantabat patrijs in montibus &c.

Iam si Achilles rex tantus, Phœnicē præceptorē suum adeò honorauit, adeò coluit: quantum obsecro dedecus est iuueni, cū Achille, ne tantulū quidem comparando, se aduersus præceptorem suum tam honorificum, tam religiosum præbere? Si fecit rex ille Ethnicus: quanto magis faciet iuuenis plebeius? Et vt maxime quis patritius sit, cōmunibus tamen baptismi sacris inauguratus est, quæ ei aurem, vt in Prouerbio est, vellent, vt præceptorī honorem habeat. Achilles Ethnicus etiam Cytharædum metuit, obseruauit. Et iuuenis Christianus præceptorem suum qui docet eum,

Μύθωντι ἔντηρ, ἔμμεναι περικτῆρατι ἔργων,

Ноч est,

Et bene dicendi & viuendi noscere normam: non metuet: non obseruabit:

Sed nos immensum spacijs confecimus æquor:

Et iam tempus equûm spumantia soluere colla.

P R A E C E P T V M V .

N E occidas, Hoc est, neminē manu occide, nemini inuide, neminē verbis probrosis incesse, nemini succēse. Nā sic hoc præceptum ipse **CHRISTVS** Matth. 5. exponit, Audistis quòd dictum sit veteribus, nō occides: quisquis autē occiderit, obnoxius erit iudicio. At ego dico vobis, quisquis irascitur fratri suo temere, obnoxius erit iudicio. Quicunq; verò dixerit fratri suo **Racha**, obnoxius erit cōcilio. Quisquis verò dixerit fatue, obnoxius erit gehennæ incendio. Exigit ergo hic à iuuentute Deus, ne homicidium perpetret, vt quod Deus non vnquam inultum patietur. Exemplum habes in Cham, Gen. 4. Exigit, vt iram frenet. Vnde ad Ephes. 4. inquit Paulus, Irascimini, & ne peccetis, sol non occidat super irā vestrā. Et vt prophana sacris admisceam, Poeta quoque inquit, Vince animos irāq; tuā qui cætera vincis. Et rurſus, Pertinet ad faciē rābidos cōposcere mores:

Candida pax homines, trux decet ira feras.

P R A E C E P T V M V I .

N O n sis adulter. Id est, Tu quantus quantus es, & corpore & animo, ne adultério te conspurca: ne corpus libidini

b. iij.

bus æstuet, ne mens cupiditatibus venereis ardeat, oculos, manus comprime. Nam sic **CHRISTVS** Mat. 5. præceptum hoc exponit, Audistis quòd dictum fuerit antiquis: Non committes adulterium. at ego dico vobis, quòd quicumque aspexerit vxorem alterius ad concupiscendum eam, iam adulterium cum ea commisit in corde suo. Atque hic audit iuuentus, Deum summam castimoniam exigere. Audit libidinem omnem, siue illa adulterio, siue scortatione fiat, prohiberi. Et vt de scortatione pauca dicam, hac sanè nulla maior, nulla turpior pestis homini accidere potest, vt quæ totum hominem adeò commutat, vt non cognoscas eundem esse. Testis est David, quo nemo magis masculus, nemo cordatior erat: at is, vbi turpissimè libidinis æstu exardet, adeò sui dissimilis euadit, vt vere de illo, verbis pauculis cõmutatis dicere posses, O quãtũ mutatus ab illo es Dauide: vsque adeò verum illud Osee 4 Fornicatio, & vinum & ebrietas, auferunt cor. Accedit huc, quòd cum Deus Opt. Max. præcipiat, vt corpori nostro suum honorem, qui est ὁ ἀγαθός, vt Paulus inquit, & puritas, indelibatum seruemus: Is qui scortatur in corpus suum peccat, 1. ad Corint. 6. hoc est, corpus illo suo honore fraudat. Quid verò commemorem, quantũ τὸν δάθου, vt in Græcorum prouerbio est, malorum scortatio cum omnis generis, tũ liberalibus artibus addictæ iuuentuti adportet, nimirum patrimonij profusione, famè dispendium, viriũ corporis eneruationem, innumera morborũ agmina, morbum regium, quæ

plerique Gallicum adpellāt, morbum testicularē, φθισις: non raro enim compertum est iuuenes nō parum multos, qui se scortationi dederāt, acceptis ab amicis, immò inimicis potius philtris, cōtabuisse. Taceo, quòd nil scortationi, cum literis commercij sit: id quod etiam Poetæ, miri rerū omnium adūbratores in hoc designarunt, dum & Palladem è cerebro Iouis natam, & Musas virgines esse, confinxerunt. Quòd si hæc quæ commemorauī, iuuenem à scortationis studio non absterreant, absterreat illud quod Deus non vllum ferè peccatum grauius puniat, quàm scortationē. Quid obsecro Sodomā & Gomorram vrbes florentissimas adeò in cinerē redegit, vt ne ruina quidem super sit? quid illarum vrbiū incolas, æternis cruciatibus destinauit? scortatio & stuprum. Sic enim inquit Iudas in Epistola sua, Sicut Sodoma & Gomorra, & ijs finitimæ ciuitates, quæ ad consimilem modum cum illis, stupris inquinatæ fuerant, propositæ sunt exemplo ignis æterni pœnā sustinentes. Cur verò Dominus viginti tria millia hominum, ex populo Israelitico, vno die occidit? scortationis stupri ergo. Sic certe Paulus in Epistola ad Corinth. priore, cap. 14, inquit, Neque stupris inquinemur, sicut quidam illorum stupris polluti sunt, & conciderunt vno die viginti tria millia. Absterreant iuuetutem à scortatione scripturæ Sacræ, quæ tam crebriò & prohibent, & pœnam huic libidini propositam certo adfirmant. Paulus, 1. ad Corinth. 6, Fugite scortationem, inquit. Et ad Thessal 4. Hæc est voluntas Dei

(arrigat aures iuuetus) sanctificatio vestra, vt abstineatis à scortatione, & sciat vnusquisque vestrum, suum vas possidere cum sanctificatione & honore, non cum adfectu concupiscentiæ, quemadmodum & Gentes, quæ non nouerūt Deum. Salomon cap. 5. Stillans fauus est scorti os, & mollius est quàm oleū, & collū eius, verum postrema amara sunt velut absynthiū, & acuta ceu gladius: proinde fili ausculta mihi, nec à sermone meo discede, viam eius procul fugito, nec adcede ad fores ædium eius. Porro, pœnam propositam ostēdit Paulus ad Corinth. 6. Neque scortatores, neque adulteri, regni hēreditatem accipient. O scelus abominandum, ò scelus iuueni, cum remis tum velis fugiēdum. Audis scortatores regni æterni hēreditate priuari: hoc est, perpetuis inferni tenebris addici. I nunc & scortare. At inquiet aliquis, Quinam hoc malū tam detestabile fugere possum? Audi, vt fugias, hoc primū remediū erit, si à CHRISTO Opt. Max. quotidie intimis precibus contenderis, vt pudicitia tuæ florem illibatum cōseruet, si CHRISTVM ex toto pectore rogaueris, vt te à turpissimo libidinis incēdio liberet: tum sanè CHRISTVS, vt est erga pudicos animo propensissimo, in te efficiet, vt nullo prorsus scortationis ardore inflāmeris. Audi obsecro, quid dicat Salomon cap. 2. Eripiet item sapientia, id est, CHRISTVS qui est sapientia à Deo, 1. Corinth. 2. à muliere aliena, quæ se blanditijs venditat, & relicto pristino marito, pacti diuini obliuiscitur. Vt scortationem effugias, & illud effecerit, si otium, vt

omnium malorum, ita vnicū scortationis semina-
rium fugeris. noti sunt isti versiculi Poetæ,

Otia si tollas, periere Cupidinis arcus:

Contemptæque iacent & sine luce faces.

Quæritur, Aegyptus quare sit factus adulter?

In promptu causa est, desidiosus erat.

Quàm platanus riuo gaudet, quàm populus vnda,

Et quàm limosa, canna palustris humo:

Tam Venus otia amat. finem qui quæris amoris?

Cedit amor rebus: res age, tutus eris.

Est & celebris vox senis illius Terentiani conque-
rētis de amoribus filij, Ex nulla alia re istud, nisi ex
nimio otio venit. Tum si ab hoc malo immunis esse
vis, illorum contubernia cane peius & angue odi,
qui in scortis male audiūt. vt enim corporis, ita &
animi vitia contagio serpunt in vicinum. Vnde il-
lud Senecæ in libro de ira tertio, quod vtinam iu-
venes non legèrent solum, verumetiam mentibus
insculperent, Sumūtur inquit à cōuersantibus mo-
res. Et vt quædam in contactis corpore vitia transi-
liunt, ita animus sua mala proximis tradit. Ebrios-
sus conuictores in amorem vini traxit. Impudico-
rum cœtus fortemque, & si liceat, virum, emollit.
Porrò, nec illud parū ad vitādū hoc scelus fecerit,
si prospexeris, ne te illis adiungas, qui nil nisi de
scortatione, de stupris blatterant. φθέρουσι τὴν
χρῆσιν ἑμιλίχι κακαί, Id est, Corrūpūt bonos mo-
res colloquia praua. Quē versum & Apostolus Pau-
lus priori ad Corinth. Epistolæ inferere dignatus est.
Deniq; si scortari noles, occasionē scortādi fugito.

Proinde Paulus dicit *φύγετε τὴν πορνείαν*, Id est Fugite scortationem. Ecce fugam, & hoc malum à nobis propulsare, admonere vult. Exemplū est nobis Ioseph, qui ne turpi amore vxoris Pharaonis accenderetur, eam quoad eius fieri poterat, fugiebat. Flamma, inquit Comicus quidam, fumo proxima est. Si libidinis flamma inflammari non vis, & loca & homines fuge, à quibus, ad hoc vitij incitari potes. Nam vt Salomō inquit, vt fieri nequit quòd non adurat vestem, quisquis ignem in sinu fouerit: & pedes haud dubie læserit, quisquis supra carbones inceserit: Ita, quisquis ad alterius vxorē accesserit, quisquis attigerit, feret infortunium. Et quod penè præterieram: à scortatione alienus esse vis: cura, vt immodestam & vini & ceruisiæ ingurgitationem, id est, ebrietatem vitēs. Notū est illud Valerij, Venter vino æstuās facile in libidinem despumat. Notum est illud poetæ,

Vina parant animos Veneri.

Et hæc quidem, quæ hæctenus dixi, ad scortationē pertinent. quid verò de adulterio dicam? quod vt à scortatione non nihil diuersum est, ita non minus malorum inuehit, non minus Deo aduersum existit, nō minus poenæ homini creat. Dicit enim Paulus, Neque scortatores, neque adulteri, regni hæreditatem accipient. Sed de hoc aliās. in præsentia satis sit iuuentuti commōstrasse, quàm turpis, quàm omnibus malis referta, quàm Deo odiosa res sit scortatio. satis est me ostendisse, malum hoc diuina gratia & alijs honestis functionibus expugnari

posse. Faxit CHRISTVS, vt hoc scelus quàm est detestabile, tam iuuentuti exosum reddatur. Amē.

P R A E C E P T V M VII.

On furtum facias. Hoc est, bene merere
 N de proximo tuo. illius bona ne compila,
 ab vsuris illicitis tibi tempera. Huc facit
 illud Pauli, Qui furatur, non amplius furetur: ma-
 gis autem operetur, laborando manibus quod bon-
 num est, vt possit impartire ei, qui opus habuerit.

P R A E C E P T V M VIII.

On loquaris contra proximum tuum fal-
 N sum testimonium. Hoc est, neminem fal-
 so testimonio opprime: ne in testem vo-
 catus, contra proximum circumueni, claram proxi-
 mi tui famam ne obscura, ne obtrectationibus, ne
 calumnijs indulgeto. Hic exigit à iuuentute Deus,
 vt veritatis amore teneatur, mendacij odio capia-
 tur. Sic enim Paulus, Quapropter, deposito mēda-
 cio, loquimini veritatē quisque proximo suo, quo-
 niam sumus inuicem membra. Hic exigit Deus, vt
 iuuentus vitium illud proximo obtrectandi, vel
 clàm vel apertè, hoc seculo prohdolor adeò vulga-
 tum in omnibus circulis, conuiujs, prandijs, coenis
 fugiat. Id quod vt iuuentus faciat, præter edictum
 Dei, etiam illud ab ea impetrauerit, quod in proxi-
 mo nihil damnare, nihil maledica lingua percerpe-
 re potest, quin illum, qui proximum ita labi, ita er-
 rare patitur, dānet, lingua petulanti incessat. dam-

nas illum quòd non insigniter doctus est: sed heus tu an non damnando proximum, damnas Deum, qui pro suo còsilio, vnicuiq; impartit id quod vult? Obtrectas huic quòd iam hic, iam alibi lapsus sit: at illa obtrectatione insultas Deo, cui stat quilibet & cadit, vt Paulus ad Romanos scribit. Obtrectas huic, quòd nò opibus abundet: obtrectas igitur & Deo, à quo paupertas proficiscitur, Ecclesiastici vñ decimo, Bona & mala, vita & mors, paupertas & honestas, à Deo sunt. Breuiter, quid de vllò homine male prædicare potes, quin male prædicãdo de homine, & de deo omnium rerum authore prædicēs? Quid quod, cum nemo, vt Poeta ille Ethnicus inquit, sine vitijs nascatur: qua nam frõte, proximo obtrectare audes, qui in te tam multa obtrectationi, si ea licita esset, exposita ostentas? Insanū putas, si claudus loripedem derideat, de illo male prædicet: Cur nò etiam insanū putes, si tu eiusdem, quod aiunt, cum proximo monetæ, in proximo tuo insectando, tam ridicule, tam virulente declamas? Accedit huc, quòd iuuentutem vel cum primis ab obtrectandi studio abstrahat, nempe quòd sacræ literæ, hoc vitium adeò execrantur, adeò detestantur, adeò interdiciunt. Leuitici nono inquit Dominus, Nò eris criminator, nec susurro in populis. Prouerbiorū vigesimoquarto, Cogitatio stulti, peccatū est, & abominatio hominum detractor. Paulus ad Romanos primo, Inter τὸν ἀσεβῆν καταλάλους, id est, obtrectatores quoque numerat. Deniq; ab hoc vitio iuuentutē absterreat, quòd Deus obtrectandi

studium grauissime puniat. Cuius exemplum in historia Susannæ Danielis 13, memoriæ proditū est.

P R A E C E P T V M IX. ET X.

Non concupisces vxorem proximi: nō desyderabis vxorem proximi, non seruum, non ancillam, non bouem, non asinū, nō omnia quæ illius sunt. Hoc est, ne bonorū proximi tui cupiditate flagres, ne opta tibi bene esse, etiam si proximo sit male: ne inuide proximo & honestā & pudicā vxorem, bene educatos liberos, fidelem & sedulam familiam. & vt ἀποστόμως dicam, præceptū hoc exigit, ne quis cupiat omnia sibi ad nutū fluere, etiā si proximus extrema paupertate distorqueatur. Neque verò Christianum est, quod impius ille apud Terentium gānit, Omnes sibi melius esse malunt quàm alteri: immò omnes alteri melius esse maluerunt, quàm sibi. Charitas enim Christiana nō quærit quæ sua sunt, sed quæ aliorum, prima ad Corinthios decimotertio.

P E R O R A T I O.

X his decem præceptis opinor, iuuentus didicit, quid nā Deo, quid nam proximo debeat. Debet verò Deo fidē, spem, charitatem, religiosam nominis eius vsurpationē, Sabbathorum eius sanctificationē. Proximo debet charitatē, quæ est totius legis ἀνακεφαλάλωσις. Iā, vt mea refert sententia, iuuetus tenet, quæ vita Deo sordi, quæ odio sit: qui mores Christianū redoleāt,

I V V E N T . I N S T I T .

qui paganum respiciant. Cæterum cum Deus Opt. Max. hominem ex corpore & animo constituerit, me pretium operæ facturum reor, si, id quod etiam in principio recepi, paucula quædam præcepta de cura, tam corporis quàm animi, præscripsero. Tū nec abs re erit, si & in plerisque alijs rebus, quid dignum sit iuuenibus ostendero. Enimvero cum corpus certis partibus constet, quàm potest fieri brevissime, curam τῆς τοῦ σώματος partium corporis, non omnium quidem, sed præcipuarum, demonstrabo. Et primum omnium, qualis cura totius corporis iuvenem deceat, Ovidius his versiculis, vt eruditissime, ita brevissime complexus est,

Munditiæ placeant, fuscantur corpora campo:

Sit bene conueniens, & sine labe toga.

Linguaque nec rigeat, careant rubigine dentes:

Nec vagus in laxa pes tibi pelle nater.

Nec male deformet rigidos tonsura capillos:

Sit coma, sit docta barba resecta manu.

Et nihil emineant, & sint sine sordibus vngues:

Inque caua nullus stet tibi nare pilus.

Nec male odorati sit tristis anhelitus oris:

Nec lædat nares vîrque patérque gregis.

Quàm sepe admonui ne trux caper iret in alas.

Quid si præcipiam ne fuscet inertia dentes:

Oraque suscepta mane lauentur aqua.

VT OCVLIS VTI IUVENIS DEBEAT.

Ne passim, vt Salomon inquit, vagētur oculi, sed rectè te præcurrant.

Q V A L I S C V R A M A N V V M
iuueni habenda.

Manus fordibus careant. Et vt Poeta dixit, Et nihil emineant, & sint sine fordibus ungues. Dum iuuenis cum viro aliquo graui colloquitur, manus cōpositas habeat, nec vt rusticis ferè in more est, inter colloquia aut manibus gesticuletur, aut è mitra plumas, si quæ infederint, carpat.

Q V A E P E D V M C V R A
iuuenem deceat.

Inter colloquēdum iuuenis pedes coniunctos habeat, nec more ebriorū huc illuc vacillet, id quod moniturus non eram, nisi & id iuueni ornamento esse, satis certo scirem. Aliorum membrorum τὸν πρῆστον & curam, in praesentia non referam, tum quòd infiniti laboris futurum est, tum quòd membrorum primariorum curam Ἐνεατίου ἄξιον ostēdisse, satis duco. Cum verò & non parum referat, quonam incessu vtatur, & de illo pauca subijciam.

I N C E S S V S I N V E N E
dignus quis.

Recta incede: & viæ tuæ rectæ sint, nec declina ad dextrā nec sinistram, deflechte à malo, hæc Salomon. Cur enim non ex illo potius quàm alio scriptore, iuuētutis mores formem? vt qui spiritu Dei adflatus, Gnomas Christianæ iuuentuti semper in sinu gestandas, immò ediscēdas potius edidit. Huc

I V V E N T. I N S T I T.

refer & illud Ciceronis ex libro Officiorū primo, Cauendum est autem ne aut tarditatibus vtamur in gressu mollioribus, vt similes pomparū ferculis esse videamur, aut in festinationibus suscipiamus nimias celeritates: quæ cum fiunt, anhelitus mouētur, vultus mutātur, ora torquētur. Ex quibus magna significatio sit non adesse constantiam.

Q V A L I S C V L T V S I V X T À V E S T I :
tus corporis iuuenem ornet.

Cum non parum referat quo cultu, pariter & vestitu corporis iuuenis vtatur, libet & de vtroque pauca subijcere.

Sint procul à nobis iuuenes vt fœmina compti

Fine coli modico, forma virilis amat:

Forma viros neglecta decet.

De vestitu iuuentutis non est quod multa præcipiam, cum tot ferè genera vestitus sint, quot nationes existant, proinde de hoc admonuisse satis sit, vt iuuenis vestitu se digno ornet. Et hoc vnum cū primis curet, vt membra virilia obtecta, & ab hominū obtutibus remota sint. quæ enim, inquit Cicero in libro Officiorum primo, natura occultauit, eadem omnes qui sana mente sunt, remouent ab oculis: ipsique necessitati dant operam, vt quàm occultissime pareant. Hęc ille. Sed quid hodie prò pudor fit? Ecce iuuenes perfricta fronte, coram honestissimis puellis, corā integerrimis matronis, corā ipsis etiā præceptoribus membra illa virilia impudētissime ostentant. Et vbi à præceptore admonentur, vt illa

obtegant, nescio quot paralyfes ei imprecantur. In hos sanè Cynœdos Academiæ moderatores, vel grauiffime animaduertere deberēt. Indignū enim est iuuentutē in tanta inuerecundia adolefcere, indignum est illam inuerecundiam inultam exiftere.

QVALES MORES IN MENSA
iuuenes deceant.

Cum plerique iuuenes adeò inepte, adeò rusticè se inter prandendum, iuxta cœnādum gerant, proinde & de mensæ moribus pauca præcipere duxi. At, qui mores inter cibū capiēdum iuuenes ornēt, Ouidius paucis versiculis scitiffime complexus est, Carpe cibum digitis, est quidam gestus edendī.

Ora immunda, toga perunge manu.

Nëve diu præsume dapes, sed desine citra

Quàm cupias, paulo quàm potes esse minus.

Et vt obiter quoque hoc admoneam, iuueni inter prandendum, cœnandum, comessandum, ebrietatem fugiendam esse. Tum quòd literæ sacrae eam Christianis interdiciant. Sic enim Lucae 21, CHRISTVS inquit: Cauete, ne grauētur corda vestra crapula & ebrietate. Et Paulus ad Rom. 13, inquit, Tanquā in die cōposite ambulemus, non in comestationibus & ebrietatibus. Tū quòd nulla res sit, quæ plus malorum iuuenibus adportet. Hinc enim vt Plinius scribit, pallor & genæ pendulæ, oculorū vlcera, tremulæ manus effundentes plena vasa, & (quæ sit pœna præsens) furiales somni, & inquietas nocturna. Salomon in Gnomis suis, Vinum, inquit,

subfannatores facit, & tumultus ebrietas. Verum quod omnium malorum vltimū est, Ebriosos Paulus regni Dei hæreditatē non consecuturos, in Epistola ad Corinthios priore, capite sexto scribit. Et hæc quidem de ebrietate fugienda *παρέργως* iuventutem admonitam volo. Quòd si bibere volet, ita bibat, vt officium præstent mēnsque pedēsque suum. sic enim Ouidius in primo artis. Sed cur nō alios quoque illius Poetæ versiculos refero?

Iurgia, inquit, præcipue vino stimulata cauetō:

Et nimium faciles ad fera bella manus.

Occidit Eurytion stulte data vina bibendo:

Aptior est dulci mensa, merūmque ioco.

Atque vtinam iuventus studiosa Romuli regis illius Romanorum exemplum inter bibēdum æmularetur, qui ad cœnam à quodam inuitatus, cū non ita multum bibisset, quia postridie negotium haberet, ei dicunt, Romule, si istuc omnes homines faciāt, vinū vilius sit. Tum ille, Immò verò carum, si quantum quisque volet, bibat: nam ego bibi quantum volui. Quòd si iuventus sobrias, vt æquum est, compotatiunculas adornauerit, & inter præbibendū aliquid ferij agat, ne & hoc tempus frustra adfluat. Nimirum iuuenis præbiberus suo compotatori, versiculo aliquo ex tempore conficō præferatur. Et vt docendi gratia exempla pauca subijciā,

FORMVLAE PRAEBIBENDI.

Hoc tibi τῆς χάριτος poclum do chare sodalis.

Vel sic,

Præbibo quicquid id est pocli studiose Iacobe.

Vel sic.

Iã bibo, deinde statim me Petre sequare bibēdo.

Vbi is cui præbitor, respondere poterit versiculo quoque, eiusdem farinae, hoc est, extemporario. & hoc quidē vel pētometro, vel si potest, hexometro.

Sit foelix faustum Petre diserte tibi. Vel sic,

Sit foelix charus, potus vtrique tuus.

Vel sic,

Accipio oblatum pergrato pectore poclum.

QVIBVS DE REBVS IVENTVS INTER cibum capiendum confabulari debeat.

In mensa iuvenes nec omnino muti sint, nec nimum loquaculi, siquidem illud tristis, hoc stolidæ mentis indicium est. Quòd si verò loqui volent, de rebus honestis, & illis è quibus tam ipsi quàm alij conuictores meliores abeāt, loquantur. Et vt syluā quādam sermonum, qui iuvenes inter edendū deceant commonstrem: Aliquādo de nomenclaturis ferculorum, quæ in mensam apponuntur, inter se sermones conferant. Aliquando de varijs potus generibus confabulētur. Neque verò ἀτρωσῶν fuerit, illa, quæ interdum vel à præceptoribus audiuerunt, uel priuatim suo Marte legerunt, veluti cōtentio nis malum in medium conijcere, & aliorū quoque de illis sententiam inquirere. Non ineptū fuerit & de carniū varietate, salubritate, facili digestionē differere. Nimirū aues imbecillius alimentum suffi

cere quàm quadrupedes, præsertim quàm suēs, sed cōcoctu facilius. Aues iuniores veteribus humidiores existere, iuxtà coctu faciliores, tum alimēti validioris. Anseris carnē plurimū superfluitatis in humano corpore relinquere, ægre cōcoqui. Præterea carnem suillam validam quidem esse, sed ex illius esu alimentū contrahi & glutinosum, & haud facile dissipatu. Ouillam carnē superfluitatibus redundare, malique succi esse. Bubulam carnem, atrā bilem parere. Leporinam carnem crassi succi existere. Cerui carnē duram coctūq; difficilem præbere alimoniam. Hæc & huiusmodi, quæ cum alijs, tum in Paulo Aegineta tradūtur, inter comedendum producere, admodū & decorū & vtile erit: tum si quis quid de hac vel illa aue, de hac vel alia fera, de hoc vel illo pisciū genere, quod memorabile sit, vel legerit vel audiuerit, exponat. Cuiusmodi est illud Martialis (Exempla enim pauca, vt iuuentus ad similia & obseruāda & promenda acuatur, adferā.) Inter aues Turdus, si quis me iudice certet:

Inter quadrupedes gloria prima lepus.

Sic eiusdem est illud de Anserē.

Hæc seruauit auis Tarpeia templa tonantis.

Miraris: nondum fecerat illa Deus.

Sic Pli. de vulpe scripsit, animal esse solerti auditu, vt quod aure ad glaciē adposita, coniectet crassitudinē gelu. Sic de ceruis scribit, quòd cum erexerint aures, acerrimi auditus: cū remiserint, surdi existāt.

Huc refer & sermones de lacte. Nimirum lac coctū alere quidem corpus, sed gingiuis dentibusque officere. Lac Caprinum mediocris esse substantiæ,

Quillū crassioris. Huc accerſe & colloquia de ouis, Gallinarum, phasianorūque oua p̄ima exiſtere. Sorbilia melius deſcēdere, & gutturis aſperitatē lenire, reliqua omnia coctu difficilia exiſtere. Porro, fricta in ſartagine omnium peſſima eſſe. Adhæc & de vini generibus pariter, quod vinū alio præſtantius, quod magis nutriat, iuuentus confabulabitur. Sic nullum nō vinum nutrire, ſed rubicundum magis. Cæterum rubicundum vinum non boni ſucci eſſe, dulce nutrire quidem, ſed ſtomacho inimicum exiſtere. Acerbum, vt ſtomacho gratum ſit, ita non facile trāſmitti, ac minus alere, & id multo minus, ſi albū exiſtat. Sub hæc inter comedendū & illud non abſurdum erit, ſi iuuetus inter ſe colloquatur, vbi Virgilius, vel Theocritū vel Homerum verſibus ſuis expreſſerit. Cuiuſmodi eſt illud (vt & huius rei guſtū quēdā præbeā) apud Verg. in Eclogis, Vt vidi vt perij, vt me malus abſtulit error.

Quem verſiculum ex Theocriti Idyllio appoſitiſſime traduxit.

ὡς ἴδου, ὡς ἐμάκην, ὡς μὲν περιθυμὸς ἴαφθην.

Cuiuſmodi eſt & ille verſiculus Eclogæ 3,

Nec dum illis (de poculis verba faciēs) labra admo-
ui, ſed condita ſeruo.

Quē ex Theocriti illo in Idyllio primo belliffime deriuauit.

δουθετί πω ποτὶ χεῖλος ἐμὸν θίγερ ἄλλ' ἐπικεῦται.

Eſt apud Vergilium in 2 AEncidos Periphraſis venientis noctis,

Vertitur interea cœlum, & ruit Oceano nox,

Inuoluens umbra magna terramque polúmque.

Hanc Periphrasim ex libro Iliad. Homeri θ, trās-
tulit. versus Homeri sunt,

ἐνδ' ἔπεισ' ὠκειανῶ λαμπρῶς φάος ἠελίοιο
ἔλκορ νύκτα μέλαιναρ ἐπὶ ξάνδαρον ἄρουραρ.

Et quod penè oblitus erā, inter comedēdum de
sacris quoque litteris iuuenes conferent, & in me-
moriā reuocabūt, ea quæ ab eruditis cōcionatorib.
audiuerunt. Conferent inter se locos quosdā Pauli,
qui prima fronte pugnare videntur. Pluribus mo-
neo, qualibus sermonibus iuuentus inter edendum
vtatur, idque hoc nomine quòd exploratum habeā,
quàm frivolis, quàm obscuris sermonibus omnia
prandia, omnes cœnæ, omnes comestationes iuue-
num perstreant. Quotus enim quisque vel Latī-
ne loquitur? quotus quisque inter prandium, inter
cœnam vel verbulo, rerum, quarum modo mentio-
nem inieci, meminit? Optimus ferè conuictor est,
qui quàm spurcissima euomat. Bellus conuiua est,
qui non nisi Bacchum, Venerem, & nescio quæ alia
μὴ καθήκοντα, vt Pauli verbis vtat, effutit. Cæte-
rum cum Dominus de quolibet verbo otioso à no-
bis rationem exacturus sit Matth. 12, curabit iuue-
nis, vt sermonis rationē habeat, & nihil dicat, nisi
quod, vt Paulus inquit, πρὸς τῆρ δικοδομηρ pro-
ximi redundet. Neque verò inter comedendū tan-
tū, ne os sermonibus lapsabundis & vanis scateat,
cauēdū est, sed vbivbi erit iuuenis, ne quid pestilēs,
ne quid spurcū euomat, prospexerit. Sic enim Pau-
lus ad Coloss. inquit, Sermo vester semper cum gra

tia sit sale cōditus, vt sciatis quomodo oporteat vos vniciuique respondere. Porrò, vt hoc obiter indicē, sermonem sale cōditum, Paulus vocat sermonē nō insulsum, ineptum, spurcum, sermonem qui erudiat rudem, consoletur pusillanimē, erigat lapsum. Et hactenus quidem de sermone iuuenibus digno, vltra modum, vel potius intra modum diximus.

DE ANIMI CURA

ἐπιτροπή.

Cum, quæ cura corporis, iuuentuti suscipienda sit, quàm fieri potuit paucissimis, à nobis dictum sit, paucula quoque de animi cultu, vt & paulo antè recepimus, iuuenes admonebimus. Primū omnium curet iuuenis, vt animum diuinæ particulam auræ, vt Horatius inquit, clarū virtutibus politicis reddat: cuiusmodi sunt, sapientia, prudentia, pietate, iustitia, liberalitate, temperantia, modestia, & si quæ aliæ virtutes politicæ existant. Deinde, si ad bonas literas discēdas traditus est, à Deo Opt. Max. prosperum in literis successum petat. Siquidem, vt litteræ bonæ, Dei dona sunt, 1. ad Corin. 12: ita quoque illo fortunante in illis progressum facimus. Sic enim, inquit Salomon, Deus ex ore suo sapientiam, scientiam & intelligentiam largitur, rectis dat successum. Tum vbi iuuenis literis operam nauare coeperit, urgeat institutum, non secus vocationi, vt Pauli verbo vtar, atque Poeta scenæ seruiat, animū inducens, credere tam Deo exosum esse, si præceptori ad humanitatem informandus creditus, non

officium suum faciat, quàm in re alia quapiam: nō quod & se dignum sit & Deus velit, prætet . Vult enim Deus, vt quisque vocationi suæ pro sua virili faciat satis. Iam si ad animi cultum capiendū Dei Opt. Max. benignitate vocatus es, tuū erit officium vocationi tuæ, quantum in te est, respondere. Id quod vtinam plerique iuuenes hoc nostro seculo, & scirent & secum reputarent: haud dubie non tam segnem operam in literas collocarent. At verò cum Deum in illorum segnitiam non animaduersurum credant, mirum est quàm frigide literarum studia excolant. Præterea, hic omnem quod aiunt, rudentem moueat iuuenis, vt literarum sacrarum panoplia, animum suum aduersus diaboli, mundi, carnis, capitales iuuentutis hostes, aduersus omnia vitiorum genera propulsanda munitum & instructum habeat. Nulla enim est tam valida tentatio, quin eam sacræ literæ retundāt ac frāgant . Et vt pauca exempla docendi gratia proferam,

DIABOLO RESISTENDVM ESSE.

Docet Petrus in Epistola priore capite primo, Sobrii estote, vigilate, quoniam aduersarius vester diabolus tanquam leo rugiens obambulat, quæres quem deuoret, Cui resistite, solidi fide. Iacobi quarto, Resistite diabolo, & fugiet à vobis.

NON ANIMVM DESPONDENDUM IN ADVERFIS.

Docet CHRISTVS Iohannis decimo quarto,

Non relinquam vos orphanos, veniam ad vos. Et Iohannis decimosexto, Vos autem mœrore adficiamini, sed mœror vester vertetur in gaudium &c.

NON CARNIS LIBIDINIBUS obtemperandum.

Ad Romanos 13, Carnis curam ne agatis ad concupiscentiam &c.

NON MVNDI ILLECEBRIS indulgendum.

Prima Iohannis secundo, Ne diligatis mundum, neque ea quæ in mundo sunt: si quis diligit mundum, non est charitas patris in eo.

VITANDAM ESSE fornicationem.

Prima ad Corinth. sexto, Fugite fornicationem. Omne peccatum quodcumque fecerit homo, extra corpus est &c.

EVGIENDAM ESSE ebrietatem & crapulam.

Lucæ vigesimo, Cauete autem vobis, ne quando grauentur corda vestra crapula & ebrietate.

NON INSOLESCENDVM ESSE.

Prima ad Corinthios tertio, Quid autem habes quod non accepisti? quid gloriaris quasi non acceperis? Prima Petri quinto, Humilitatem animi vos

I V V E N T . I N S T I T .

bis infixam habete: propterea quòd Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.

I N A N E M G L O R I A M
fugiendam.

Quinto ad Galatas, Ne efficiamini inanis gloriæ cupidi, inuicem vos prouocâtes, inuicem inuidêtes.

A CALVMNIA LINGVAM
frenandam.

Leuitici nono, Non eris criminator & susurro in populis.

B E N E M E R E N D V M D E
male merentibus.

Ad Romanos duodecimo, Si esurit inimicus, pascite illum: si sitit, da illi potum.

I R A M D O M A N D A M E S S E .

Ad Ephesios quarto, Irascimini, & non peccetis: sol ne occidat super iram vestram &c.

S E R M O N E S S P U R C O S V I T A N D O S .

Omnis sermo spurcus ore vestro ne procedat, sed si quis est bonus ad ædificationem &c. ad Ephesios quarto.

Hæc paucula exempla, docendi gratia subiecisse, suffecerit: Aduersus aliâ vitia, alios scripturæ sanctæ locos inuenis conquirat. Et in primis illos locos in promptu habeat, qui consciëntiam consolêtur. Cui

iusmodi est ille Iohan. 2. Sic deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret, vt omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam. Et ille apud Matthæum primo capite, Et vocabis nomen eius IESVM, is enim saluum faciet populū suum à peccatis suis. Teneat & iuuenis locos, qui ad charitatem proximi nos vocant: vt est ille Iohānis vndecimo, Præceptum nouum do vobis, vt diligatis vos inuicem, sicut dilexi vos, vt & vos diligatis inuicē. Sed quid multa, hæc de instituendis iustitiâ ac corrigēdis moribus iuuentutis, impræsentiarū dicta à me sint: qui plura scribere, hac de re volet, scribat, per me licet, excipiat lampada cursū, nobis sat est, vtcunque viam quandam & componendi, & corrigendi mores iuuenibus aperuisse.

EXCVDEBAT ROBERTVS STEPHANVS
ANN. M. D. XXIX. VIII. IDVS
OCTOB.

